

tional indkomststigning. De helsebringende virkninger heraf bliver drøftet grundigt i artiklen.

I det sidste afsnit af 4. bind bringes som sagt en række analyser af forskellige lande – Tyskland, Chile, Ceylon, Indien og Australien. Hvad der måtte fængsle her afhænger igen af øjet. Jeg har med særlig interesse læst artiklen om Tyskland. Baggrunden for denne er, at Kaldor i sommeren 1945 blev sendt til Tyskland for »the U.S. Strategic Bombing Survey in Germany«. Det forbløffende er nu – og det er i hvert fald for en udenforstående vanskeligt at modsige Kaldors resultater – at »the picture of the German war effort which dominated Allied imagination was very largely a false one. Germany did not fight a »total war«; despite all the propaganda talk, she made no serious attempt to exploit her own war potential fully, except perhaps for a brief period in August and September 1944, when it was too late to be of any consequence. Whatever the ruthlessness she may have shown towards vanquished enemies, there is no evidence of ruthless sacrifices having been imposed upon her own people for the sake of victory; in terms of the thoroughness of the war effort, Germany lagged well behind not only Britain or Russia in the present war, but also behind her own showing in the First World War«. (p. 204). – Om citatet kan lokke læsere til, lover jeg spænding samt en følelse af lettelse, som Kaldor selv så udmærket giver udtryk for i sin sidste sætning (p. 232): »Those of us who are fortunate enough to live in a free society will take comfort from the fact that even in the matter of efficiency of administrative control and co-ordination, the »cumbrous« methods of democratic government should prove so superior to systems based on the ruthless exercise of personal power«.

6. Tilbage står at nævne, at Kaldor har skrevet lange indledninger til hvert af de fire bind. Han giver herunder gode bidrag til en teorihistorisk indramning af sine egne bidrag. Noget tilløb til her at sætte det Kaldor'ske lys under en skæppe er der ikke. Men efter læsning af disse bind er man heller ikke i tvivl om, at nævnte lys har brændt klart og er trængt igennem meget mørke.

P. Nørregaard Rasmussen*

ET ØKONOMISK PROGRAMSKRIFT FRA 1735

I festskriftet fra Københavns Universitet 1966 i anledning af kongens fødselsdag har professor Glamann præsenteret os for et nationaløkonomisk skrift fra det 18. århundrede, nemlig Otto Thotts *Uforgribelige Tanker om Commerciens Tilstand*. Skriftet blev til i 1735, og udgivelsen i år har Glamann ledsaget med en meget udførlig 9 kapitlers kommentar, der placerer det i samtidens politiske og økonomiske debat.

Thott var én af sin tids betydende mænd, om ikke blandt de allerforreste, så dog i sådanne høje stillinger inden for statsstyrelsen, at hans indflydelse må have været ganske betydelig. Dette er da også et af hovedmotiverne for udgivelsen af hans skrift, at det kan bidrage til forståelsen af den økonomiske politik i 1730'erne. Venter man derimod en egentlig afhandling om nationaløkonomi, bliver man skuffet. Thotts skrift er langt snarere – i indhold som i systematik – at sammenligne med, hvad vi i vore dage ville kalde et memorandum om aktuelle økonomi-

* Professor ved Københavns Universitet, dr. polit.

tional indkomststigning. De helsebringende virkninger heraf bliver drøftet grundigt i artiklen.

I det sidste afsnit af 4. bind bringes som sagt en række analyser af forskellige lande – Tyskland, Chile, Ceylon, Indien og Australien. Hvad der måtte fængsle her afhænger igen af øjet. Jeg har med særlig interesse læst artiklen om Tyskland. Baggrunden for denne er, at Kaldor i sommeren 1945 blev sendt til Tyskland for »the U.S. Strategic Bombing Survey in Germany«. Det forbløffende er nu – og det er i hvert fald for en udenforstående vanskeligt at modsige Kaldors resultater – at »the picture of the German war effort which dominated Allied imagination was very largely a false one. Germany did not fight a »total war«; despite all the propaganda talk, she made no serious attempt to exploit her own war potential fully, except perhaps for a brief period in August and September 1944, when it was too late to be of any consequence. Whatever the ruthlessness she may have shown towards vanquished enemies, there is no evidence of ruthless sacrifices having been imposed upon her own people for the sake of victory; in terms of the thoroughness of the war effort, Germany lagged well behind not only Britain or Russia in the present war, but also behind her own showing in the First World War«. (p. 204). – Om citatet kan lokke læsere til, lover jeg spænding samt en følelse af lettelse, som Kaldor selv så udmærket giver udtryk for i sin sidste sætning (p. 232): »Those of us who are fortunate enough to live in a free society will take comfort from the fact that even in the matter of efficiency of administrative control and co-ordination, the »cumbrous« methods of democratic government should prove so superior to systems based on the ruthless exercise of personal power«.

6. Tilbage står at nævne, at Kaldor har skrevet lange indledninger til hvert af de fire bind. Han giver herunder gode bidrag til en teorihistorisk indramning af sine egne bidrag. Noget tilløb til her at sætte det Kaldor'ske lys under en skæppe er der ikke. Men efter læsning af disse bind er man heller ikke i tvivl om, at nævnte lys har brændt klart og er trængt igennem meget mørke.

P. Nørregaard Rasmussen*

ET ØKONOMISK PROGRAMSKRIFT FRA 1735

I festskriftet fra Københavns Universitet 1966 i anledning af kongens fødselsdag har professor Glamann præsenteret os for et nationaløkonomisk skrift fra det 18. århundrede, nemlig Otto Thotts *Uforgribelige Tanker om Commerciens Tilstand*. Skriftet blev til i 1735, og udgivelsen i år har Glamann ledsaget med en meget udførlig 9 kapitlers kommentar, der placerer det i samtidens politiske og økonomiske debat.

Thott var én af sin tids betydende mænd, om ikke blandt de allerforreste, så dog i sådanne høje stillinger inden for statsstyrelsen, at hans indflydelse må have været ganske betydelig. Dette er da også et af hovedmotiverne for udgivelsen af hans skrift, at det kan bidrage til forståelsen af den økonomiske politik i 1730'erne. Venter man derimod en egentlig afhandling om nationaløkonomi, bliver man skuffet. Thotts skrift er langt snarere – i indhold som i systematik – at sammenligne med, hvad vi i vore dage ville kalde et memorandum om aktuelle økonomi-

* Professor ved Københavns Universitet, dr. polit.

ske problemer. Set i dette lys viser den nu foreliggende udgivelse hen på et problemfelt i drøftelsen af økonomisk politik, der oftest forsømmes af økonomer, tit til skade for realismen i de diskuterede synspunkter. Det, der for Glamann har været afgørende, har nemlig nok været 1730'ernes økonomiske politik i almindelighed, men især med udgangspunkt i Thotts betænkning at kaste lys på de forhold og faktorer, der har bestemt den praktiske udformning af denne politik. Han har interesseret sig for den økonomiske politiks tilblivelsesproces.

Tvillingerigernes vanskeligheder i 1730'erne er velkendt for de fleste. Man fandt sig både i Danmark og Norge i en af den nyere tids alvorligste økonomiske kriser med svigtende indtjening i landbruget som en af dens alvorligste sider. Det var naturligt, at rigernes bedste mænd, kongen indbefattet, måtte befatte sig hermed. En række forholdsregler blev taget i løbet af 1730'erne, der havde til hensigt at afhjælpe krisen på forskellige områder, dels f.s.v. angik landbruget, men også foranstaltninger med mere generelt sigte gennemførtes. Således organiseredes i 1735 General Landets Økonomi og Commercekollegium. Formålet hermed var at skabe en koordinering af de råd m.h.t. økonomisk lovgivning, som man lagde op til kongen, og kollegiet kom derfor til at behandle sager fra et uhyre område. Glamann refererer den kgl. instruks til kollegiets oprettelse, der opregner 14 sagsområder.

Det er i forbindelsen med stiftelsen af dette kollegium, at Thotts arbejde må ses. I det nye kollegium udnævntes Thott til medlem af overdirektionen, og en af dets første officielle handlinger var at opfordre enhver, der måtte have noget at foredrage, til at indsende forslag, der kunne tjene til fremgang for økonomien, landbrug, handel og industri. Thott kom da med sine Uförgribelige Tanker.

Heri giver han faktisk et program for, hvad han har tænkt sig, at det nye kollegium skal beskæftige sig med, og hvad dets forslag skal gå ud på.

Skal man placere Thott i en »isme« bliver det i merkantilismen. Dette ses allerede i indledningen, der indeholder afhandlingens længste sammenhængende teoretiske afsnit, nemlig 5 sætninger. Her fortælles, at kunsten ved at tilvejebringe rigdom for et land består i at sælge mere til udlandet, end man køber for, ganske som når talen er om hver enkelt mand, »at han allene bliver riig og fattig, lige som hans udgifter overstiger eller undergår hans indtægter«. Midlet hertil er et overskud af »producter og bequemme manufacturer«, hvilke hviler »de første paa landmændene, det andet på retskafne borgere, ligesom tvende arme, uden hvilket intet Commercium kan røre sig, ligesom et godt Commercium er sjælen, uden hvilken hverken gode Produkter eller Manufacturer kand medbringe dend ellers af dem flydende Fordeel«. Med dette udgangspunkt drøfter han derefter i skriftets tre kapitler først landbruget, dernæst manufacturerne (industrien) og sluttelig commercien. På alle disse områder diskuterer han indgående de bestående forhold samt anfører, hvad man kan gøre til økonomiens fremme. Det er uhyre nøgternt og jordbundet, hvad han har at sige, fremstillingen klar og instruktiv, ideerne konstruktive. Det er derfor heller ikke underligt, at man med Thotts skrift i hånden – hans utvivlsomme politiske indflydelse taget i betragtning – skulle kunne komme til en klarere forståelse af den økonomiske politik i 1730'erne, og uhyre interessant er det at se, hvad Glamann får frem her. Som eksempel kan man nævne hans fremstilling af periodens landbrugspolitik.

Et af de markante træk ved 1730'ernes krise var jo som nævnt at finde i landbruget. Thott behandler dette forhold, giver en levende beskrivelse af bondens fortvivlende økonomiske omstændigheder og foreslår som umiddelbare hjælpeforanstaltninger dels skattelettelse, dels hjemmemarkedsordninger for korn, og

endelig nævner han det forbud mod indførsel af fremmed korn, der allerede et halvt års tid tidligere var blevet gennemført.

Glamann ser i Thotts program elementerne til en evt. »helhedsløsning« for landbruget i 1730'erne, som man dog ikke formåede at skabe, men som måske til syvende og sidst har ligget i baggrunden for regeringens drøftelser og planer; det er bl.a. ud fra dette synspunkt, at Thotts tanker er interessante. Dette er naturligvis en hypotese; man mangler nemlig, siger Glamann, en sammenhængende undersøgelse og diskussion af 1730'ernes landbrugsproblemer og landbrugspolitik. Nok har der været skrevet, men der har været en tendens til at betragte 1780'ernes store landbrugsreformer som det endelige svar på alle landbrugsproblemer, der fandtes i det 18. århundrede. At disse reformer ikke kom tidligere, er da til en vis grad blevet skyldt på snæversyn og reaktion hos enevældens godsejerregeneringer. Thotts skrift er medvirkende til at gøre denne opfattelse tvivlsom. Spørger man da om, hvorfor der ikke i 1730'erne kom nogen helhedsløsning, er det ikke mindre interessant at følge Glamanns beskrivelse af, hvorledes det faktisk gik, da man overvejede at lette det betrængte landbrug for skatter. Forslag herom bevægede sig fra kommission til kommission uden nogensinde at blive til noget. Ikke fordi man i og for sig var imod, snarere tværtimod, men snarere fordi man ikke kunne finde en tilfredsstillende dækning for en evt. skattelettelse. At reaktionære kongelige eller adelige ideer skulle stille sig hindrende i vejen for en fordomsfri drøftelse, tyder Glamanns referat af de synspunkter, der fremførtes, ikke på. Et af forslagene gik således ud på, at man for at skabe dækning for en skattelettelse skulle gå så radikalt til værks som at sælge alle kgl. ryttergårde, et forslag, der tiltrådtes af kongen som egnet til videre diskussion.

Medens det ikke lykkedes at gennemføre det Thott'ske landbrugsprogram, end-sige at enes om en helhedsløsning for landbruget, søgte man på et andet punkt at realisere en af hans ideer til afhjælpning af handelsbalance og pengemangel. Dette var til gengæld en total fiasko. 16. april 1736 kom den såkaldte luksusforordning, der rettede sig mod overdådighed i klædedragten. Senest to år efter udstedelsen af denne forordning skulle guld og sølv være forsvundet fra klædedragten, blomstrede silkestoffer være bandlyste, og med øjeblikkelig virkning for-bødes diamanter, perler og juveler. Lette og sribede silkestoffer var dog fremdeles tilladt.

Dette var naturligvis dømt til at mislykkes. Dels var der nogen modvilje imod det, førend det vedtoges, dels viste det sig at være umuligt at administrere. Glamann giver en levende skildring af den række af uforudsete problemer, forvaltningen kom til at stå over for, da forbudet skulle gennemføres: Hvad med guldringe? Knapper af sølv? Var slebent glas og agater ædelstene? o.s.v.

Luksusforbudet er jo nok det, man bedst husker fra sin skoleviden om kong Christian den Sjette. Men Glamann gør en hel del ud af at vise, hvorledes tankerne bag dette forbud så at sige lå i tiden og måske gjorde forbudet mindre naivt at se til end set med vor tids øjne.

Som baggrund herfor er det interessant at læse Thotts ord. Det er den store i alle stænder tiltagende luksus, der er pengemangelens største årsag. »Det synes, at ligesom vores Midler aftager, tager Yppighed til. . . Den fattigste Tieneste-Pige kand ej meere pyndtes, uden i Silke; dend ringeste Handverks-Mand lader sig ej meere nøje med Øl, hvorved vore Fædre dog vare saa sunde og stærke, men maae endeligen iblant have sin Vin. Og Pengene for alt dette gaar reede ud af Landet; dog er det ej nok, at luxus bringer Penge ud af Landet, men den bringer tillige Vellyst i Steden, som gør Folk forsømmelige, ødsle og lade, paa hvilket

alt sammen den sædvanlige Slutning er yderste Armod. . . . Naar man derfor overvejer de Penge, som een Tid lang i u-lige større Overflødighed, udgaar aarligen af Danmark og Norge, end der igien indkommer, er det storligen at forundre, at en Skilling er endnu tilbage, og det skal findes, at det er allerhøjeste Tiid, derpaa dog een Gang at raade Bod«. Dette citat viser hen til to forskellige opfattelser af det skadelige i luksus og overdådighed, således som også Glamann redegør for det i hans kapitel om luksusforordningen. Det synspunkt, der i begyndelsen af det 18. århundrede var moderne, var baseret på samfundsøkonomiske velfærdsbetragtninger: at stor luksus forringer handelsbalancen og dermed formindsker pengemængde og rigdom i samfundet. Dette er da nok også Thotts synspunkt. Men hertil føjer sig nu den mere gammeldags, moralsk bestemte opfattelse, at et liv i luksus ikke er helt sædeligt. Også dette får Thott ind, når han i ovenstående citat taler om, at folk af overdådighed bliver ødsle, forsømmelige og lade.

Hvadenten nu fattigdommen skyldtes, at folk var fordærvede af vellevned, eller at fattigdommen hidrørte fra en af overdådighed belastet handelsbalance, da kunne synspunkterne skønt forenes i et forbud mod luksus. Hertil kom nu yderligere et argument, som man også kan finde hos Thott, nemlig at man ved forbud mod sådanne fremmede varer, som f.eks. silkestoffer o.l., vil kunne ophjælpe og beskytte den hjemlige manufaktur af tilsvarende varer.

De to anførte eksempler, landbrugspolitik og luksusforordning, viser hen til en række dybtliggende problemer, som man uvilkårligt kommer til at spekulere på, når man læser Glamanns kommentar.

For det første fremgår det tydeligt, at det for drøftelse og vurdering af økonomisk politiske problemer vil være omsonst kun at stille fremsatte synspunkter over for hinanden. Man må for at få en realistisk drøftelse tillige kende det system af besluttende og administrative processer, hvorigennem »ordninger« skal vedtages, forvaltes og gennemtvinges. Uagtet luksusforordningen fra flere synspunkter kunne siges at være økonomisk rationel, måtte den falde på grund af administrativt besvær, d.v.s. i sidste ende p.g.a. befolkningens uvilje. På dette grundlag er det fristende at gå videre med nogle måske hasarderede generalisationer, nemlig derhen, at det er forvaltningsmæssige vanskeligheder, der på længere sigt garanterer befolkningen mod virkeligt upopulære foranstaltninger, hvadenten disse er vedtaget af et folkevalgt kammer eller af et flertal af kloge mænd i en af en enevældig konge nedsat geheim kommission.

I fortsættelse heraf kommer man dernæst uvilkårligt til at tænke på, hvorledes det enevældige system egentlig fungerede, f.eks. til forskel fra vort nuværende, eller til forskel fra det 20. århundredes røde eller sorte despotier. Den beskrivelse, Glamann giver af skattelettelsens vandring fra udvalg til udvalg, virker ikke uaktuel, og man får virkelig indtryk af, at den søgtes belyst på alle måder af mænd, der samvittighedsfuldt søgte at fremme statens interesser og det fælles vel. At de så for det meste var godsejere var måske kun en fordel, fordi deres velstand dermed satte dem i stand til uafhængig stillingtagen.

Så vidt kan man naturligvis ikke gå på grundlag af Glamanns fremstilling. Men det er givet, at den får læseren til at tvivle på en senere tids opfattelse af 1730'ernes politik som et udslag af snæversynet reaktionært godsejervælde.

Man får i virkeligheden indtrykket af, at den politiske diskussion i enevældens tid foregik på et yderst sobert plan. Herved har den formodentlig adskilt sig afgørende fra vort århundredes højre- eller venstredrejede diktaturer, måske mindre fra det, vi kender fra øjeblikkets Danmark. Læser man Thotts afhandling, må man

da også forbavses – og glædes – over den usentimentale renfærdighed, hvormed han argumenterer. Her er ingen tågede henvisninger til »ufravigelige principper« eller billige appeller til letfordøjelige »humanitære« følelser. For Thott er der simpelthen en række ting, der skal ordnes, d.v.s. ordnes på en praktisk måde, så at samfundets rigdom kommer til at vokse. Dette er for Thott et fuldstændigt klart og veldefineret problem, og med tilstrækkelig stor viden og indsigt kan det løses fuldstændigt. I grunden får man indtryk af – selv om Thott ikke bruger billedet – at rigernes økonomiske problem ikke i princippet adskiller sig fra den benevolente godsejers, der ønsker at drive besiddelsen bedst muligt til gavn for alle på ejendommen.

Det ville således alt i alt være interessant, om det skulle være muligt at sætte lighedstegn mellem visse perioder i den danske enevælde og det, man i vore dage betegner som ekspertvælde. Så er man naturligvis også ude på spekulationernes overdrev. Men spekulationer er en luksus, man bør tillade sig – mere betydningsfuld på længere sigt end de guldgalloner og blomstrende silkestoffer, commercekollegiet anstrengte sig så meget på at forbyde.

Hector Estrup*

EN KOLLEKTIV LÆREBOG

1. Det sker stadigt hyppigere, at økonomer med forskellige specialer samarbejder om at lave lærebøger. Et sådant samarbejde kan give fordele i form af en mere engageret og dyberegående behandling af stoffet. Et dansk eksempel på sådanne gunstige virkninger er Nyboe Andersen, Fog og Windings lærebog i nationaløkonomi.

En række amerikanske økonomer, hvoraf de fleste med tilknytning til Harvard University, har ønsket at gå endnu videre i retning af at fremstille en kollektiv lærebog.¹ Under redaktion af professor Otto Eckstein påbegyndte Prentice-Hall forlaget i 1964 udgivelsen af *Foundations of Modern Economics Series*, som i 9 små bind, hver på godt 100 sider, søger at give en indføring i økonomisk teori og politik. Siden efteråret 1964 er følgende bind udkommet:

Robert Dorfman: *The Price System*,
 Charles L. Schultze: *National Income Analysis*,
 Richard Caves: *American Industry: Structure, Conduct, Performance*,
 James S. Duesenberry: *Money and Credit: Impact and Control*,
 Otto Eckstein: *Public Finance*,
 Richard T. Gill: *Economic Development: Past and Present*,
 Peter B. Kenen: *International Economics*.

Forlaget har endvidere bebudet den nært forestående udsendelse af endnu 2 bind:

John T. Dunlop: *Labor Economics*,
 Gregory Grossman: *Economic Systems*.

samt et afsluttende bind med resuméer, eksempler og spørgsmål til undervisningsbrug.

* Lektor ved Københavns Universitet, cand. oecón.

1. Otto Eckstein, Editor: *Foundations of Modern Economics Series*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J., 1964-66. Kr. 15,25-19,50 pr. bind.